

26.2.-4.3.1968

(14.3.1968)

ЦПА Ф. 1 оп. 38 гр. 6А 2

1

6.-7.3.1968

СТЕНОГРАМА

П Л Е Н У М

НА ЦЕНТРАЛНИЯ КОМИТЕТ НА БЪЛГАРСКАТА КОМУНИСТИЧЕСКА ПАРТИЯ, СЪСТОЯЛ СЕ НА 14 МАРТ 1968 ГОД.

/9 часа, Пленумната зала на Партийния дом/.

ПРЕДС. ТОДОР ЖИВКОВ: Другари, откривам заседанието на Централния комитет.

Напоследък станаха две важни международни събития - Консултативната среща на братските комунистически партии в Будапеща и съвещанието на Политическия консултативен комитет на Варшавския договор в София. Поради голямата важност на тези съвещания Политбюро реши да бъде информиран Централният комитет на партията.

Освен това в последно време станаха някои събития в ръководството на Гръцката комунистическа партия. Др. Грозос беше у нас и ни информира за тези събития. Политбюро реши ЦК да бъде информиран и по този въпрос. С оглед на това предлагаме следния дневен ред:

1. Информация за резултатите от Будапещенската консултативна среща на комунистическите и работническите партии, състояла се от 26 февруари до 4 март. Информацията ще изнесе др. Борис Велчев.

- 2 -

2. Информация за съвещанието на Политическия консултативен комитет на Варшавския договор, състояло се на 6 и 7 март т.г. в София. Информацията ще изнесе др. Живко Живков.

3. Информация за положението в Гръцката комунистическа партия. Ще ни информира др. Станко Тодоров.

Има ли някакви съображения по дневния ред?

ОБАЖДАТ СЕ: Няма.

ПРЕДС.ТОДОР ЖИВКОВ: Моля чуновете на ЦК, които са съгласни с така предложения дневен ред, да гласуват с вдигане на ръка. Против?— Няма. Въздържали се?— Няма.

Давам думата на др. Борис Велчев.

ЖИВКО ЖИВКОВ: Другарки и другари,

На 6 и 7 март т.г. в София се състоя съвещание на Политическия консултативен комитет на държавите-участници във Варшавския договор, на което бяха разгледани следните въпроси.

- за неразпространяване на ядреното оръжие;
- за виетнамския въпрос;
- за създаване на Щаб и Вонен съвет на Обединеното командване на Варшавския договор.

Политбюро на ЦК на БКП реши да информира пленума на Централния комитет на партията за работата и решенията на съвещанието на Политическия консултативен комитет.

Това съвещание бе свикано до голяма степен по инициатива на Социалистическа република Румъния, която още през първата половина на 1967 година постави въпроса да се обсъди в Политическия консултативен комитет проектодоговора за неразпространяване на ядреното оръжие. Тогава от българска страна бе отговорено на румънските другари, че в същност този въпрос е вече разгледан в консултациите на СССР с другите

-2-

братски страни, че ние намираме съгласуваният между СССР и САЩ текст за приемлив, поради което сме изразили съгласие да бъде внесен в Комитета на 18-те държави в Женева. чийто член, както е известно, е и Народна република България.

В нашия отговор бе посочено, че проектодоговорът може да бъде разгледан от Политическия консултативен комитет, ако има за това съществени причини, и изразихме желание да получим по-пълни и точни съображения и бележки на румънската страна. Заявихме също така, че бихме могли да обмислим и други въпроси, които е целесъобразно да бъдат разгледани от Политическия консултативен комитет.

Другите братски страни дадоха аналогични отговори на румънското предложение.

Във връзка с внасянето на 18 януари т.г. от СССР в Комитета на 18-те държави на подобрен проектодоговор, генералният секретар на ЦК на РКП др. Н. Чаушеску отново постави въпроса за свикване на Политическия консултативен комитет, за да се разгледа проблема за неразпространяването на ядреното оръжие.

През м. февруари т.г. Политбюро на ЦК на БКП разгледа писмото на др. Чаушеску. В своя отговор Политбюро на нашата партия заяви, че може да съществуват много пожелания

проектодоговорът да се подобри, но при сегашното международно положение една ревизия на съвотския проект ще създаде допълнителни усложнения и може да доведе до забавяне или осуетяване подписването на договора, което не е в интерес на социалистическите страни и на силите на мира. Ако обаче другите държави-членки на Варшавския договор намерят за необходимо да се свика Политическия консултативен комитет за разглеждане на проектодоговора за неразпространяване на ядреното оръжие, както и на други намерели въпроси, нашата страна ще участва с делегация на съответно равнище.

След съответни консултации между страните-участнички във Варшавския договор се постигна съгласие да се свика на 6 март т.г. в София съвещание на Политическия консултативен комитет.

За да се осигури по-добра подготовка на съвещанието, бяха проведени две предварителни срещи на равнище на заместник-министрите на външните работи и на заместник-министрите на народната отбрана на страните-членки на Варшавския договор /без Албания, която - както е известно - не желае да участва в работата на Варшавския договор/.

На предварителната среща на заместник-министрите на външните работи в Берлин се проявиха ^{вени}съществени различия между позициите на Румъния, от една страна, и позициите на

останалите шест страни, от друга, по проектодоговора за неразпространяване на ядреното оръжие. Независимо от това тази среща беше полезна, тъй като бяха разрешени някои практически въпроси, най-важният от които бе създаването на работна група от представители на СССР, ГДР и НРБ, която да подготви проект за декларация по вьетнамския въпрос.

На предварителната среща на заместник-министрите на народната отбрана, състояла се в Прага, също така не се постигна съгласие по разглежданите въпроси, поради заетата от румънската делегация позиция.

При такава обстановка започна своята работа Политическият консултативен комитет.

Искам да отбележа, че още при утвърждаване на дневния ред на съвещането др. Н. Чаушеску възрази по формулировката на т. 3. Вместо обсъждане на конкретния въпрос за създаване на Щаб и Военен съвет на Обединеното командване, той предложи обща формулировка "Въпроси от военен характер", позовавайки се на протокол от предварителната среща на заместник-министрите на външните работи, какъвто протокол в действителност не съществуваше. След проведената кратка дискусия, при единодушно изразено становище на представителите на останалите шест страни, дневният ред бе утвърден така, както бе предложен.

Позволете ми да премина към отделните въпроси от дневния ред на съвещанието.

Основен въпрос в работата на съвещанието на Политическия консултативен комитет беше въпросът за неразпространяване на ядреното оръжие.

Проблемът за неразпространяване на ядреното оръжие е особено важен проблем, тъй като е тясно свързан с европейската сигурност и със съдбата на мира в целия свят. Необходимо е да се подчертае също, че този проблем трябва да се разглежда в неразривна връзка с най-важната външнополитическа задача на социалистическите страни-участници във Варшавския договор: да не се допусне ядрено въоръжаване на Западна Германия, управляващите кръгове на която се стремят към ядреното оръжие, за да осъществят с негова помощ планове си за прекрояване картата на Европа. Ето защо е необходимо социалистическите държави да се борят с неотслабваща енергия, за да се изключи възможността за достъп на ГФР до ядрено оръжие под каквато и да било форма – непосредствено или косвено, чрез групировки на държави, в изключително разпореждане или във всякаква форма на участие в разпореждането с такова оръжие.

- 8 -

Проблемът за неразпространяване на ядреното оръжие е изключително важен и от гледна точка на борбата срещу агресивната политика на империализма в световен мащаб.

Въпросът – както заяви ръководителят на съветската делегация др. Леонид Брежнев – практически стои така: или ще бъдат осъществени действени мерки, способни да предотвратят разпространяването на ядреното оръжие, или след пет-десет-петнадесет години броят на ядрените държави в света рязко ще се увеличи. Работата е там, че не само Западна Германия, но и такива страни като Япония, Израел, Италия, Канада, Южноафриканската република, Индия, Швеция, Бразилия и редица други страни по своето научно-техническо и промишлено равнище са готови или почти готови да започнат производството на ядрено оръжие. При това, с разширяване кръга на ядрените държави, броят на желаещите да получат ядрено оръжие очевидно ще нараства, а възможностите за неговото създаване все повече и повече ще се увеличават във връзка с прогреса на науката и техниката.

Няма никакво съмнение, че при разпространяване на ядреното оръжие в капиталистическия лагер, то сигурно ще се окаже в ръцете на страни, които заедно със САЩ и ГФР провеждат най-реакционна и агресивна политика, като например Израел,

- 7 -

Южноафриканската република и др. Империалистическите държави ще получат в този случай допълнителни възможности за организиране на опасни провокации в различни части на света.

Не е трудно да се предвиди до какви последствия би довела появата на нови ядрени държави в тези райони на света, където вече съществува опасно напрежение. Ако Израел получи атомна бомба, то и арабските държави ще се стремят да получат ядрено оръжие. Ако Индия стане ядрена държава, то сигурно ще се сдобие с ядрено оръжие и Пакистан. Не е изключено, че такива ситуации могат да възникнат в Африка, Латинска Америка. При тези условия, така наречените "локални" конфликти с употребата на ядрено оръжие лесно ще могат да прерастват в световен термоядрен конфликт.

Появата на нови ядрени страни в капиталистическия свят неизбежно ще доведе до нови значителни разходи за укрепване на отбранителната способност и на социалистическите страни, включително и на Народна република България.

Напълно основателно др. Л. Брежнев заяви, че въпросът за неразпространяване на ядреното оръжие е въпрос от голямо принципно значение, един от ключовите аспекти на борбата между двете системи – социалистическата и капиталистическата. Ако ние постигнем решаването на този въпрос, ще получим

по-благоприятни условия за антиимпериалистическа борба, за противодействие на милитаристическите и авантюристическите тенденции в империалистическия лагер. Ако не постигнем такова решение, ще се наложи да се води борбата против империализма в по-сложни и по-малко изгодни за нас условия.

Всичко това не означава, разбира се, че социалистическите страни се стремят да увековечат сегашното положение, когато в света съществуват ядрени и неядрени държави. Съветският съюз и другите социалистически страни последователно и твърдо се борят за ядрено разоръжаване, за пълна забрана и унищожаване на ядреното оръжие. Сключването на договор за неразпространяване на ядреното оръжие ще бъде без съмнение важна крачка в борбата за ядрено разоръжаване, етап в борбата за постигане на нашата крайна цел – всеобщо и пълно разоръжаване.

В резултат на продължителни и трудни преговори между Съветския съюз и Съединените американски щати бе съгласуван проектодоговор за неразпространяване на ядреното оръжие, който ръководителят на нашата делегация др. Тодор Живков справедливо окачества като голям успех на съветската дипломация.

В хода на преговорите Съединените американски щати бяха принудени да направят отстъпки по редица текстове,

отнасящи се до основните задължения на държавите във връзка с неразпространяване на ядреното оръжие. Става дума преди всичко за текстовете на чл. I и на чл. II от проектодоговора.

"Всяка от държавите-участници в настоящия договор - се казва в чл. I, - притежаващи ядрено оръжие, се задължава да не предава на когото и да било ядрено оръжие или други ядрени взривни устройства, а така също контрол върху такова оръжие или взривни устройства - нито пряко, нито косвено - както и по никакъв начин да не подпомага, да не поощрява и да не подбужда която и да било държава, непритежаваща ядрено оръжие, към производство или към придобиване по какъвто и да било друг начин на ядрено оръжие или други ядрени взривни устройства, а така също контрол над такова оръжие или взривни устройства."

А чл. II задължава "Всяка страна-участника в Договора, непритежаваща ядрено оръжие, да не приема продаването от когото и да било на ядрено оръжие или други ядрени взривни устройства, а така също контрол над такова оръжие или взривни устройства - нито пряко, нито косвено; да не произвежда и да не придобива по какъвто и да било друг начин ядрено оръжие или други ядрени взривни устройства, както и да не се стреми и да не приема какъвто и да е помощ за производство на ядрено оръжие или други ядрени взривни устройства."

Главният смисъл на тези текстове от проектодоговора се заключава в това, че в тях е закрепен отказът от плановите за създаване на многостранни и всякакви други ядрени сили на НАТО.

По време на преговорите правителството на ГФР се стремеше да доведе до задънена улица въпроса за контрола. Съединените американски щати бяха обаче принудени да отстъпят и по този въпрос. Сега чл. III от проектодоговора задължава всяка от държавите-участници в договора, непритежаваща ядрено оръжие, да приеме контрола на Международната агенция по атомна енергия със седалище във Виена, с оглед да не се допусне отклоняване на ядрена енергия от мирно използване за ядрено оръжие или за други ядрени взривни устройства. Редът и формите за осъществяване на този контрол са изработени от квалифицирани експерти, с участие на учени от Съветския съюз и другите социалистически страни и са признати практически от всички държави в света. Особено важно е, че в числото на инспекторите-контрольори на Международната агенция по атомна енергия има и представители на социалистическите страни.

При изработване на окончателните формулировки на положенията, отнасящи се до основните задължения на държавите по неразпространяването и контрола, са били взети предвид мненията на много държави, които участвуват или не участвуват

в Комитета на 18-те. Вzeti са били предвид и някои предложения и съображения, изказани от социалистическите страни, в това число и от Социалистическа република Румъния.

Разбира се, не всички мнения и предложения са намерили място, нито пък могат да намерят място в проектодоговора, тъй като това зависи не само от страната, която предлага, но и от насрещната страна. За всекиго е ясно, че проектодоговорът е компромис, но това е такъв компромис - както се изрази др. И. Прохнев - който засяга по-скоро формата, отколкото същината на работата и не засяга нито една от принципните позиции на социалистическите страни.

Българската делегация и делегациите на другите братски страни, представени на съвещанието на Политическия консултативен комитет, с изключение на румънската делегация, оценяват проектодоговора за неразпространяване на ядрено оръжие като голям успех в усилията на социалистическите страни, насочени към смекчаване на международното напрежение в Европа и в света на сегашния етап.

А каква е оценката на румънските другари, каква е тяхната позиция по този въпрос?

Румънските другари считат, че текстът на проектодоговора в сегашния му вид не удовлетворява изискванията,

на които - според тях - трябва да отговаря един договор за неразпространяване на ядреното оръжие и предлагат редица поправки и допълнения, с което фактически се създава повод за протакане на преговорите и отлагане подписването на съгласувания вече проект.

В какво главно се изразяват тези поправки:

а/ Румънската страна предлага да се добави текст за спиране производството на ядрено оръжие, за намаляване и унищожаване във възможно най-близък срок на натрупаното ядрено оръжие и на средствата за неговото пренасяне до целта. Освен това се предлага, ако в течение на пет години от влизане в сила на договора такива мерки не бъдат предприети, страните да разгледат създадалото се положение и да приемат решение за мерките, които трябва да бъдат взети.

Очевидно е, че румънското предложение далеч надхвърля обхвата и целите на договора за неразпространяване на ядреното оръжие. То означава, че съдбата на договора се поставя в зависимост от осъществяване на други мерки по разоръжаването и би дало възможност на онези страни, които са заинтересовани да се одобият със собствено ядрено оръжие, след изтичане на предлагания петгодишен срок, под претекст, че не се спазва договора, да излязат от него.

"Предложението на Социалистическа република Румъния по този въпрос фактически се свежда до това - заяви на съвещанието др. А Косигин - за пет години да се унищожи цялото натрупано ядрено оръжие и средствата за неговото пренасяне до целта от ядрените държави, т.е. ракети, военни самолети, подводни лодки и надводни военни кораби с установки за изстрелване на ядрено оръжие и т.н.."

Свършено ясно е, че засега това е напълно нереално и неосъществимо предложение. При това не е безинтересно да се посочи, че мерките, предлагани от румънската страна по този въпрос, не са нещо ново, а са изцяло заимствувани от съветския проектодоговор за всеобщо и пълно разоръжаване и други съветски предложения. Известно е, че в продължение на 20 години Съветският съюз води упорита борба в тази насока. Обаче досегашният опит показва, че решаването отведнъж на всички тези проблеми не е възможно, главно поради съпротивата на Съединените американски щати и техните съюзници. Ето защо правилно е, без да се отслабват усилията за всеобщо и пълно разоръжаване, което си остава наша програмна цел, да се тръгне по пътя на осъществяване на частични мерки за намаляване надпреварата в ядреното въоръжаване. Както беше официално съобщено, в този дух вече е приета поправка в Комитета на 18-те в Женева,

с която се подчертава необходимостта да започнат в най-близко време прегово и за ефикасни мерки за ограничаване надпреварата в ядреното въоръжаване.

При това положение социалистическите страни трябва да решат дали да свързват в един пакет въпроса за неразпространяване на ядреното оръжие и други мерки за разоръжаване и да тръгнат по пътя на безплодни дискусии, или да приемат сключването на договора за неразпространяване на ядреното оръжие и след това да продължат борба а за следващите стъпки в областта на разоръжаването. Предявяването на максималистични искания в този момент може само да провали достигнатото вече съгласие по този въпрос.

6/ Румънските другари изразяват несъгласие и със сегашната редакция на чл. III на договора, отнасяща се до контрола по спазване на задълженията в договора. Те считат, че Международната агенция по атомна енергия ще извършва контрол в области, където няма опасност от разпространяване и където се провежда изключително мирна ядрена дейност. Ето защо те предлагат да се ограничи сферата на контрола само над тези видове мирна дейност на неядрените държави - страни по договора, които по своята природа или по количеството на изходните и специалните разпадащи се материали крият опасност от разпространяване на ядреното оръжие.

С въвеждането на тези твърде разтегливи и неясни критерии за определяне обекта на контрол всъщност значително се отслабва предлаганата в проектодоговора формулировка и се създава реална възможност за някои държави да избягнат контрола на Международната атомна агенция и да тръгнат, в нарушение на задълженията си по договора, по пътя към създаване на собствено ядрено оръжие, тъй като същите ядрени материали, които ще използват за мирни цели, могат да бъдат използвани и за военни цели. Опасенията на румънската делегация, че в сегашната си форма контролът би могъл да създаде възможност за намеса във вътрешните работи на държавите, са съвършено неоснователни. Контролът има единствено за цел да осигури мирната ядрена дейност в неядрените държави да не бъде използвана за производството на ядрено оръжие. Освен това в чл. IV на договора изрично се подчертава неотменимото право на всички участници в договора да развиват изследвания, производство и използване на ядрената енергия за мирни цели, както и правото им да участвуват в пълен обем на научната и техническа информация по този въпрос.

Като се вземе предвид, че въпросът за контрола беше един от най-трудните за съгласуване, че сегашната формулировка за контрола е приемлива за основните групи държави, участващи в преговорите по проектодоговора, и че тя е взаимно

балансирана, би било сега нереално и не в наш интерес да се настоява за нови изменения, които биха могли да ни върнат към първоначалните спорове за принципите и формите на контрол и да поставят под заплаха сключването на договора – заяви с основание ръководителят на чехословашката делегация др. А.Дубчек.

По-нататък в румънската поправка по този въпрос се предлага успоредно с контрола от страна на Международната агенция по атомна енергия да се осъществява контрол от страна на Съвета за сигурност по отношение на онези неядрени страни, на чиято територия са разположени чужди военни бази, с оглед да не се допусне тези страни да получат какъвто и да било достъп до ядреното оръжие посредством тези бази.

Това предложение е също нереално, тъй като не може да се очаква, че държавите, на чиято територия са разположени чужди военни бази, или държавите, на които принадлежат тези бази, при сегашните условия ще допуснат такъв контрол.

в/ Румънската страна предлага да се вклочи нов текст в договора, по силата на който страните, които притежават ядрено оръжие, тържествено се задължават, че никога и при никакви обстоятелства не ще използват ядрени оръжия или заплаха за употреба на такова оръжие против държавите,

които не притежават ядрено оръжие, т.е. да се засилят гаранциите от страна на ядрените държави спрямо неядрените.

Известно е, че въпросът за гаранциите бе повдиган многократно от редица необвързани страни. В отговор на тези искания още през 1966 г. Съветският съюз се съгласи в договора да се включи клауза, забраняваща употребата на ядрено оръжие против неядрените държави-участнички в договора, които нямат на своя територия ядрено оръжие. Съединените американски щати обаче се противопоставиха на това предложение и то не излезе в съгласувания проект.

Сега румънската страна поставя отново този въпрос. Ако сравним обаче съветската формулировка по въпроса за гаранциите с формулировката на Румъния, веднага ще проличи, че в румънското предложение липсва един много съществен елемент — изискването държавите, които ще се възползват от дадената гаранция, да нямат на територията си чуждо ядрено оръжие.

Нужно е да се подчертае, че когато говорим за гаранции на неядрените държави срещу ядрено нападение, преди всичко трябва да се има предвид, че е невъзможно всички неядрени страни да се поставят на една основа. Има страни, даже измежду съюзниците на САЩ, на територията на които няма нито собствено,

нито чуждо ядрено оръжие. Такива са например Норвегия, Дания. Но има и такива неядрени страни, като например Западна Германия, на чиято територия са разположени американски атомни и водородни бомби, ракети с ядрени заряди и друго ядрено оръжие, което представлява реална опасност за сигурността на социалистическите страни. Затова напълно прав беше др. А.Косигин, когато заяви: "Да се даде на Западна Германия гаранция, че срещу нея няма да бъде употребено съветско ядрено оръжие, би означавало да се направи подарък на Пентагона, на САЩ, на немските реваншисти".

Вземайки предвид основателната загриженост на необвързаните държави за тяхната сигурност, Съветският съюз пое инициативата за решаване на този сложен въпрос извън рамките на договора и, според получените сведения, вече е постигната съгласуваност между СССР, САЩ и Англия да се излезе с обща декларация, по силата на която ядрените държави се задължават в случай на атомен шантаж или ядрена заплаха да защитават застрашените страни, като процедура^{та} се свързва със Съвета за сигурност при ООН.

г/ В следващата поправка на Румъния се предлага на всеки пет години автоматично да се свикват конференции за анализиране начина, по който се изпълняват поетите задължения от всички страни-членки на договора.

Това предложение би внесло до голяма степен нестабилност в договора и би могло да бъде използвано от противниците на неразпространяването на ядреното оръжие. Западна Германия например би могла да заяви, че в течение на пет години не са изпълнени всички задължения по договора и да използва това като претекст да се откаже от него.

Съветският съюз, както вече се съобщи в печата, се е съгласил да бъде приета поправка, с която се създава възможност през всеки пет години да се свика конференция, по решение на мнозинството от участничките в договора. При такава формулировка се предвиждат достатъчно гаранции както за изпълнение на договора, така и за неговата стабилност.

д/ Последната румънска поправка е насочена към премахване на текста в проектодоговора, който предвижда страната, която реши да излезе от договора, да съобщи на Съвета за сигурност изключителните обстоятелства, които са поставили под заплаха нейните висши интереси и са я принудили да вземе подобно решение. Тази поправка се мотивира в изказването на др. Н. Чаушеску с принципа на суверенно равенство между държавите и тяхното изключително право да вземат решения във връзка със събитията, които поставят под заплаха нейните интереси.

Включването на такъв текст е предвидено като мярка за съдържане на отделни страни за излизане от договора. Тази мярка беше предложена от делегациите на някои държави в хода на преговорите за неразпространяване на ядреното оръжие през 1966 г. Това представлява една допълнителна гаранция за стабилността на договора и се основава на възпиращото действие на световното обществено мнение.

По този въпрос др. А.Косигин заяви следното:

"Изказаните от др. Н.Чаушеску съображения, че указаното положение на чл. X ограничава по някакъв начин суверенитета на държавите, ни се струват неоснователни. Щом като ние всички, подписвайки устава на ООН, сме се съгласили да се възложи на Съвета за сигурност главната отговорност за поддържането на международния мир и сигурност, не може да имаме основания да смятаме, че съобщаването на Съвета за сигурност на мотивите за такова важно решение, като излизане от договора за неразпространяването, може по някакъв начин да ограничи суверенитета на съответната държава. Такъв въпрос изобщо не може да възникне за която и да е социалистическа държава, доколкото Съветският съюз разполага с право на вето в Съвета за сигурност и никога не ще позволи на империалистите да накърнят суверенитета на когото и да било от нашите съюзници и приятели".

Такива са, другари, основните становища на румънската делегация по проектодоговора за неразпространяване на ядреното оръжие.

Каква политическа оценка може да се даде на румънската позиция и какви изводи следва да се направят?

Преди всичко трябва да се каже, че СРР издига искания за внасянето на такива поправки в съветския проект, които или по същество са неприемливи, или са нереални, с оглед на сегашната международна обстановка. Линията, възприета от румънските другари, обективно - независимо от намеренията и желанията им - означава да се протака и затруднява сключването на договора, а от това са заинтересовани противниците на договора, в това число и Западна Германия.

Трябва да се подчертае, че засега усилията на западногерманската дипломация са насочени към запазване фронта на противниците на договора. В тази насока действуват и екстремистките кръгове в САЩ. Западногерманските реваншисти и американските екстремисти залагат на някои колебаещи се държави от числото на така наречените "околоядрени", които по равнището на своето промишлено и научно-техническо развитие са близо до възможността да създадат собствена атомна бомба.

Замисълът на противниците на договора е отново да се забавят преговорите и в частност да се провали установеният от Общото събрание срок за тяхното завършване - 15 март т.г. А известно е, че факторът време сега играе изключително голяма роля. Важно е този момент да се използва добре и в никакъв случай да не се пропусне. Както посочи др. Вили Щоф, бонското правителство сега се старее да затяга преговорите, да печели време, с цел да завърши систематическата подготовка за собствено производство на ядрено оръжие и с това да постави всички пред свършен факт.

Внасянето на поправки към договора на сегашния етап, заяви и ръководителят на полската делегация др. Вл. Гомулка, заплашва да забави неговото окончателно приемане. Това може да бъде използвано от противниците на договора за отсрочване на неговото сключване и даже за отхвърлянето му. По такъв начин, резултатът от подобни действия би бил на усъвършенстване на договора, а създаване заплаха да се изпусне шансът за изключване възможността за достъп на Германската федерална република до ядреното оръжие.

На второ място трябва да се отбележи, че румънската позиция е субективистична, несъобразена със сегашната международна обстановка. Главната беда на румънските предложения,

както изтъкна ръководителят на унгарската делегация др. Я.Кадар, че при сегашната обстановка те са неосъществими и практически могат да послужат като предлог за отлагане подписването на договора. А др. А.Дубчек твърде находчиво отбеляза, че няма нищо по-лесно от това да вземеш червения молив и да почнеш да подобряваш различните текстове на договора. Но до какво ще доведе това "подобряване", ако такъв договор не бъде подписан от страните, които трябва да го спазват?

Всичко това би означавало да се пропусне рядко благоприятна възможност, когато силите на империализма са разцепени по въпроса за неразпространяване на ядреното оръжие, когато с общите усилия на социалистическите и всички миролюбиви страни е възможно да се изолират най-екстремистките империалистически кръгове.

Линията на румънските другари по-нататък означава, че социалистическите страни, които участвуват сега в Комитета на 18-те, не ще излизат в бъдеще с обща позиция по някои от основните проблеми по разоръжаването, обстоятелство, което ще създава допълнителни трудности на социалистическите страни в борбата за мир и разоръжаване.

Заеманата от румънските другари позиция неминуемо ще доведе в известно отношение до засилване на по-нататъшните разногласия на Румъния с другите братски страни и до предприемане на някои сепаративни действия.

Румънската делегация остави без отговор апелите, отправени към нея от всички делегации, да се присъедини към общото мнение по въпроса за неразпространяване на ядреното оръжие. Тя заяви, че Румъния ще внесе своите поправки в Комитета на 18-те, което тя и действително направи и практически възприе линия на затягане и протакане на преговорите в Женева. Без съмнение тя ще провежда тази линия и през м. април или юни, когато се очаква, че този въпрос ще се разисква от Общото събрание на ООН. А трябва да се има предвид, че за да се приеме договор, е необходимо да гласуват за него две трети от държавите-членки на ООН и да се подпише най-малко от 40 държави. Ето защо повече от наложително е сега да се обединяват миролюбивите сили, да се осъществява единодействие, особено сред социалистическите страни, за да се парират ходовете на екстремистките сили и се осигури приемането на този важен международен документ.

Всичко това наложи шестте страни - НРБ, УНР, ГДР, ПНР, СССР и ЧССР - извън заседанията на Политическия

- 25 -

консултативен комитет да излязат с отделно заявление, което бе публикувано в печата. В него те декларират, че подкрепят съветския проект, изказват се за завършване на преговорите в Комитета на 18-те в установения срок - 15 март 1968 година, за одобряване на изработения проект от Общото събрание на ООН, за подписване и влизане в сила на Договора за неразпространяване на ядреното оръжие.

Поради изключителната важност на проблема за неразпространяване на ядреното оръжие и поради непримиримостта на румънската делегация, шестте братски страни нямаха друг изход и единодушно решиха да информират световната общественост за своето отношение по този въпрос.

Другари, искам да подчертая още веднъж, че нашата делегация, ръководена от др. Тодор Живков, се изказа в пълна подкрепа на предложения от Съветския съюз проектодоговор за неразпространяване на ядреното оръжие и се солидаризира изцяло със съображенията и изводите за незабавно сключване на договора, направени от съветската и другите братски делегации.

"Главната задача на съветския проектодоговор за неразпространяване на ядреното оръжие - заяви др. Тодор Живков - е преграждането на достъпа на западногерманските милитаристи до ядреното оръжие. Именно затова те водят борба

против него. Създаването в настоящия момент на условия, отсрочващи подписването на договора, означава в действителност оказване помощ на тези западни сили, които се борят против този договор. Сключването на договора за неразпространяване на ядреното оръжие е необходимо. И то трябва да стане колкото е възможно по-скоро, защото не е изключено да настъпят изменения в отношението на САЩ по този въпрос".

На съвещанието на Политическия консултативен комитет беше разгледан и виетнамският въпрос.

Необявената война, която САЩ водят срещу виетнамския народ, се превърна почти изцяло в американска война. Досегашните резултати никак не са утешителни за агресорите и съюзниците им: те не можаха да се справят с патриотичните сили в Южен Виетнам, нито да постигнат целите си по отношение на Северен Виетнам.

Започнатите от края на януари т.г. широки настъпателни операции на патриотичните сили в Южен Виетнам, създаването на органи на народната власт в освободените райони и образуването на нови патриотични организации показват, че освободителната борба на виетнамския народ е навлязла в нов етап.

Главните причини за тези успехи са самоотвержената борба на виетнамските патриоти, които показаха изключително

висок дух, издръжливост и себеотрицание; моралната подкрепа на социалистическите страни и на всички миролюбиви народи в света; материалната и военна помощ за Виетнам от социалистическите държави и особено от Съветския съюз.

Разбира се, помощта и подкрепата от нашите страни за Виетнам щеше да бъде много по-ефикасна, ако не бяха трудностите, създавани от групата на Мао Цзе-дун за координиране усилията на социалистическите страни в тази насока, и ако не се спъваше превоза на оръжие и други материали през китайска територия за Виетнам.

В резултат на проявената през последно време дипломатическа дейност от виетнамска страна, насочена към политическо уреждане на виетнамския въпрос, което ние приветствуваме и подкрепяме, не само миролюбивите народи, но и правителствата на някои западни страни, като Франция, Швеция, Италия и други, засилват въздействието си върху правителството на Съединените щати за разрешаване на виетнамския проблем чрез преговори. И ако такива преговори все още не се осъществяват, единствената причина за това е правителството на САЩ, което фактически не желае мирно уреждане на виетнамския въпрос и засилва военната eskalация. Всичко това увеличава опасността от разширяване на конфликта и създава сериозна заплаха за световния мир.

Във връзка с това на съвещанието на Политическия консултативен комитет в София беше приета специална декларация за заплахата на мира, създадена се в резултат на разширяването на американската агресия във Виетнам. Тази декларация бе публикувана в печата и всички другари са имали възможност да се запознаят с нея. Искам да направя само няколко бележки по подготовката и приемането на декларацията.

На предварителната среща на заместник-министрите на външните работи в Берлин беше възложено на нашата страна да изготви проект за декларация. Ние от своя страна уведомихме правителството на ДРВ, че съвещанието на Политическия консултативен комитет в София ще приеме такава декларация.

В Декларацията намериха израз и пожеланията на виетнамската страна, изложени от министъра на външните работи на ДР Виетнам пред нашия представител в Ханой.

По същество някои по-особени становища по Декларацията бяха изложени само от делегацията на СРР, макар че тя подписа Декларацията.

Румънската страна предлагаше в проекта да се включи формулировка, че главен източник на напрежението в света понастоящем се явява американската агресия в Югоизточна Азия. Всички останали делегации изхождаха от оценката, че основен източник на напрежение в международната обстановка продължава

да бъде НАТО, политиката на империализма в Европа. С оглед да се постигне единство и се подпише Декларацията, се прие формулировката, че "един от главните източници на напрежението в света" е агресията на САЩ и техните съюзници във Виетнам. Явно румънското предложение внесе елемент на недооценка на ролята на НАТО като източник на напрежението в света.

Румънската делегация предложи ГФР да бъде изключена от числото на страните, посочени в Декларацията като подкрепящи американската агресия, тъй като тази страна нямала изпратени войски във Виетнам. Румънската позиция не бе възприета от другите делегации, становището на които аргументирано бе изразено от делегацията на ГДР. Германските другари подчертаха, че формулировката за пряка подкрепа на американската агресия от редица страни, в това число и от ГФР, отговаря на фактите. Германската федерална република е една от страните, които открито оказват материална и морална поддръжка на американците. В последно време стана ясно, че не само определени среди в ГФР подкрепят агресията, но и западногерманското правителство, което намери израз при посещението на канцлера Кизингер в САЩ.

Поради упоритите настоявания на румънската делегация, ръководителят на делегацията на ГДР др. Валтер Улбрихт заяви, че могат да се съгласят в Декларацията да не се споменава ГФР, но те на заседание на ЦК на ГЕСП ще направят официална констатация, че това е станало по искане на СРР.

Наложи се да се свика отделно заседание на министрите на външните работи, на което бе приет компромисният текст, че няма да избягнат отговорността за агресията и други държави, "включително и реакционните реваншистки кръгове в ГФР, които оказват политическа и материална помощ на американските агресори".

Третиот вопрос, който бе разгледан на съвещанието на Политическия консултативен комитет, това бе въпросът за създаване на Военен съвет, Щаб на Обединените въоръжени сили и Технически комитет.

Както е известно, Варшавският договор бе подписан на 14 май 1955 г. в отговор на засилването на агресивния курс в политиката на западните държави и приемането на ГФР в НАТО.

С подписания към договора секретен протокол бе учредена длъжността на Главнокомандуващ на Обединените въоръжени сили; бе обявено създаването на Щаб при него и бе определено количеството на войските, които всяка страна трябва да зацели в състава на Обединените въоръжени сили. Освен това на Главнокомандувачия беше възложено да разработи Положение за Обединеното командване, което през 1956 г. беше утвърдено от Политическия консултативен комитет.

През 1961 г. със специално решение на Политически консултативен комитет бе учреден института на постоянните представители на Главнокомандувачия в съюзните армии.

Необходимо е да се подчертае, че така създаденото Главно командване, неговите органи и изградените Обединени въоръжени сили изиграха изключително важна роля за повишаване отбранителната способност на страните-участници във Варшавския договор.

В последните години обаче, в резултат на засилването на агресивния курс на империалистическите държави, от

- 31 -

една страна, и на разколническата дейност на китайското ръководство, от друга, обстановката в света сериозно се усложни. Американските империалисти и техните партньори от НАТО успяха да изградят мощни въоръжени сили и да създадат необходимите органи за тяхното коалиционно ръководство както в мирно, така и във военно време. Сериозна заплаха за мира в Европа е политиката на бонските реваншисти и изградената от тях, с помощта на съюзниците им, половинмилионна напълно съвременна армия. Всичко това поставя с особена острота въпроса за по-нататъшното укрепване отбранителната способност на страните от Варшавския договор. Решаването на тази задача предполага максимално съгласуване на усилията на нашите страни както при подготовката и изграждането на въоръжените сили в мирно време, така и особено при тяхното оперативно използване във време на война.

Бързото насищане на армиите на страните от Варшавския договор със сложна съвременна техника и въоръжение и настъпилите дълбоки революционни изменения във военното дело също така рязко повишават изискванията към тяхната подготовка и ръководство.

При това положение съществуващите органи за военно ръководство на Варшавския договор както по своето правно положение, така и по своята структура и състав се оказаха не в състояние да решават цялостно въпросите по осигуряването отбранителната способност на страните от социалистическата общност.

- 32 -

Особена тревога предизвиква изоставането в изграждането на органи за коалиционно ръководство на Обединените въоръжени сили във време на война. Съвсем очевидно е, че Главното командване и Щабът на Обединените въоръжени сили в сегашния си вид не са в състояние да изпълняват ролята на такова ръководство. А това крие сериозна опасност за нашата съвместна отбрана. Известно е, че липсата на единно ръководство бе една от основните причини за поражението на арабските страни през юни 1967 г.

Давайки си ясна сметка за това, редица страни-участнички във Варшавския договор, в това число и нашата страна, поставиха въпроса за изграждане на пълноценни органи за военно ръководство на Варшавския договор. В отговор на това Главното командване на Обединените въоръжени сили още в края на 1965 г. разработи предложение за подобряване на положението, състава и структурата на органите за военно ръководство на Варшавския договор. В най-общи линии същността на това предложение се свежда към следното:

В съответствие с чл. 6 на Варшавския договор, който дава право при необходимост да се формират помощни органи, бе предложено към Политическия консултативен комитет да се създаде Военен консултативен съвет. Във функциите на Съвета влизаше обсъждането на основните въпроси, свързани с военната защита на страните, и изработване на предложения и препоръки по тези въпроси

както до Политическия консултативен комитет, така и до правителствата на отделните страни. Включвайки в своя състав Главнокомандувачия на Обединените въоръжени сили, неговите заместници и министрите на отбраната на страните, Военният консултативен съвет следваше да се превърне в най-компетентния, най-авторитетния и правомощен военен орган на Варшавския договор.

В предложеното проекто-положение за Обединени въоръжени сили се предвижда и известно разширяване на функциите и правата на Главното командване. Освен с въпросите на подготовката на Обединените въоръжени сили, предлага се то да се занимава и с планирането на тяхното оперативно използване във време на война, с комплектуването им с техника и въоръжение, с координиране на научно-изследователската и опитно-конструкторската работа в армиите и др.

За да може щабът на Обединените въоръжени сили да изпълнява успешно тези функции, предлага се известно разширяване и подобряване на неговата структура. Предвижда се той да бъде попълнен с генерали и офицери от състава на отделните армии пропорционално на тяхното участие в Обединените въоръжени сили.

Към Главното командване се предлага да бъде създаден Технически комитет. Назначението на този комитет е да изработва предложения и препоръки по комплектуването на армиите с въоръжение и техника, да оказва квалифицирана

- 34 -

помощ на Съвета за икономическа взаимопомощ при определяне насоките за развитие на отбранителната промишленост и при решаване на въпросите за научно-техническата помощ.

По искане на повечето от страните, в Проекто-положението се предвижда запазване на института на постоянните представители на Главнокомандувания в съюзните армии и за в бъдеще. Тези представители играят съществена роля за подобряване на връзката и взаимодействието на Главното командване с националните командувания и за пренасяне на богатия опит на Съветските въоръжени сили в съюзните армии.

Необходимо е да се подчертае, че предложението на Главното командване за подобряване състава и структурата на органите за ръководство на Обединените въоръжени сили напълно отговаря на интересите както на отделните страни, така и на цялата общност и в никаква степен не подменя националните командувания и не накърнява правата на правителствата на отделните страни. Още при първото обсъждане на предложението през февруари 1966 г. на нивото на началниците на генералните щабове, представителите на всички страни-участнички във Варшавския договор, с изключение на Румъния, изразиха ^{ПЪЛНО} съгласие с проекта. И само поради възраженията на румънската страна предложението не бе прието.

В какво главно се заключават различията на румънската страна?

В основата на всички румънски възражения лежи стремежът към още по-голямо стесняване на правата и функциите на Главното командване на Обединените въоръжени сили и неговите органи, към ограничаване на тяхната роля.

Румънската страна счита, че всяко разширяване функциите и правата на Главното командване ще доведе до накърняване суверенитета на националните командвания, които единствено носят пълна отговорност пред своите правителства за отбраната на страните и са в правото си да ръководят въоръжените сили. Следователно, според тях Главнокомандувачият няма право да дава разпореждания до войските. Ролята на Обединеното командване се свежда до даване на съвети и изказване на пожелания пред националните командвания, нямащи никаква задължителна сила. Съвсем очевидно е, че поставянето на Главното командване в такова положение би било почти равнозначно на ликвидирането му.

Румънската страна се обявява решително против създаването на Военен консултативен съвет при Политическия консултативен комитет. Тя предлага да бъде създаден Военен съвет при Обединеното командване, в който отделните армии да бъдат представени от заместник-министри на отбраната. При това се предвижда този съвет да има решаващи функции по отношение на Главнокомандувачия и да взема решение само с пълно единогласие. Тези решения да се привеждат в изпълнение само след утвърждаването им от правителствата на страните.

Такова предложение е в пълно противоречие с ленинския принцип на единоначалието във войската. Неговото приемане би означавало Главното командване да се лиши от възможност да взема решения по какъвто и да е въпрос, при несъгласие на един от членовете на Съвета. Освен това, с включването в състава на Военния съвет на заместник-министри на отбраната до голяма степен се принижават неговото равнище.

Румънската страна не възразява против подобряване структурата на щаба, но предлага неговите функции да бъдат ограничени до превръщането му в център за обмяна на военна информация и опит.

Пренебрегвайки огромната тежест, която Съветският съюз носи в осигуряването на отбраната на страните-участнички във Варшавския договор, богатия опит на Съветската армия, а така също авторитета и подготовката на съветските военоначалници, румънската страна предлагаше на длъжностите Главнокомандуващ и началник щаб на Обединените въоръжени сили да се назначават генерали и офицери от всички съюзни армии. Предлагаше се също да се премахне института на постоянните представители на Главнокомандувачия към армиите на отделните страни.

Независимо от големите различия в становищата, на съвещанието на министрите на отбраната през м. май 1966 г. бе прието съветското предложение за Положение на Обединените въоръжени сили и за структурата на военните органи на Варшавския договор. Министърът на Въоръжените

- 37 -

сили на Румъния също подписа Положението, но с особено мнение по въпроса за ролята и мястото на Политическия консултативен комитет, за създаването на Военен консултативен съвет и за запазване института на постоянните представители на Главнокомандувания.

Въпреки това, през м. юли 1966 г. непосредствено преди откриването на заседанието на Политическия консултативен комитет в Букурещ той заяви, че оттегля своя подпис от Положението за Обединените въоръжени сили и връчи на делегациите румънски проект, който беше значителна крачка назад от постигнатата договореност.

В резултат на това Политическия консултативен комитет не можа да вземе решение по този въпрос и възложи на министрите на отбраната на страните да подготвят ново предложение.

След неколнократно обсъждане бе постигнато принципино съгласие за създаване на Военен съвет при Главното командване със съвещателни функции, както и за изграждане на развърнат щаб и Технически комитет с пропорционално участие в тях на генерали и офицери от съюзните армии. Румънската страна се съгласи на длъжностите Главнокомандуващ и началник щаб за сега да се назначават маршали и генерали от състава на Съветската армия. Постигнато бе съгласие също така въпросът за постоянните представители на Главното командване в братските армии да се решава по взаимна договореност на двустранна основа.

При това положение Главнокомандувачият реши да внесе в Политическия консултативен комитет въпроса за създаване на Военен съвет, Щаб и Технически комитет, като същевременно предложи Положение за функциите на тези органи да бъде разработено и представено допълнително, тъй като съществуват сериозни разногласия с румънците.

На предварителната среща на заместник-министрите на отбраната в Прага румънската страна се противопостави и на това предложение.

Въпреки постигнатата договореност тя се обяви против създаването на органи за военно ръководство на Обединените въоръжени сили преди да се приеме Положение за техните функции. Поради това Политическият консултативен комитет на своето заседание в София за втори път реши да отложи разглеждането на въпроса, като възложи на министрите на отбраната и на Главнокомандувачия на Обединените въоръжени сили в срок от шест месеца да разработят и предложат нов проект за Положение на Обединените въоръжени сили, Щаб, Военен съвет и Технически комитет.

Трябва да се подчертае, че при съвременната сложна международна обстановка в интерес на социалистическите страни е повече да не се бави решаването на въпроса за ръководството на Обединените въоръжени сили в мирно и военно време. Той трябва да намери решение в недалечно време.

Както е известно съвещанието на Политическия консултативен комитет прие съвместно комунике, което беше подписано от ръководителите на всички участващи в него делегации.

Такива са, другари и другарки, основните въпроси, които бяха разглеждани на съвещанието на Политическия консултативен комитет, и по-важните изводи, които следва да бъдат направени.